

Кривич Н. Ф.
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

СТРУКТУРА КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ФАХІВЦЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Статтю присвячено питанням підготовки сучасного економіста. Обґрунтовано, що він повинен мати не тільки спеціальні знання, вміння та навички, а й високий рівень професійної культури. Висвітлено компоненти структури культури професійного спілкування фахівця економічного профілю.

Ключові слова: структура культури професійного спілкування, професійна підготовка економіста, культура, компоненти культури педагогічного спілкування, фахівець економічного профілю.

Сучасний зміст культури професійного спілкування полягає у формуванні всебічно розвиненої людини, яка може комунікативно виправдано використовувати мовні засоби у спілкуванні, тобто у забезпеченні мовної й мовленнєвої компетенції та загальної культури. Нове державницьке життя України вимагає вищого рівня духовних цінностей, якого ми поки що не сягнули. Сучасне українське суспільство, на жаль, не вражає високою культурою та етикою мовного спілкування – ні українською, ні іншомовною. Адаптація національної економіки до нових ринкових відносин залежить від того, наскільки швидко та успішно державна система освіти зможе підготувати фахівців нової формації – економістів, які творчо мислять, діють, удосконалюються, мають “ринкове мислення” та власну професійно-особистісну позицію, вміють швидко орієнтуватися в усіх перетвореннях життя.

Мета статті – визначити особливості й компоненти культури професійного спілкування фахівця економічного профілю. Наукова проблема формування професійної культури розглядається вченими не так давно. Існують різні визначення науковців про поняття “професійна культура”, способів інтерпретації її сутності та структури.

З метою вирішення компонентів структури вказаної культури проаналізуємо існуючі підходи до розробки структури культури професійного спілкування фахівців різного профілю.

У першу чергу звернемось до робіт з проблеми формування культури педагогічного спілкування. Так, І. Комарова в культурі цього спілкування виділяє два аспекти, а саме: зовнішній – операційно-дійовий і внутрішній – ціннісно-орієнтаційний, який має визначальну роль щодо першого. Ціннісно-орієнтаційний аспект включає провідні професійно-ціннісні орієнтації та установки вчителя, що надають ситуаціям педагогічної взаємодії певного особистісного смислу, визначають спрямованість педагогічного спілкування, вибір відповідних способів і прийомів виховного впливу на учнів.

Операційно-дійовий аспект культури педагогічного спілкування включає перцептивні, інтерактивні та комунікативні вміння, вербальні та невербальні засоби спілкування вчителя з учнями [4].

О. Рябушко компонентами культури педагогічного спілкування визначає когнітивний (інтелектуальна активність), аксіологічний (діяльнісна орієнтація в системі спілкування), праксеологічний (стиль діяльності), афективний (технологія спілкування та особливості емоційного прояву) [9].

У роботі Р. Фатихової наголошується, що культура педагогічного спілкування це системне, багаторівневе та багатофункціональне утворення, яке зберігає всі характеристики категорії спілкування, які забарвлюються специфікою педагогічної діяльності. В указаній культурі спілкування Р. Фатихова виділяє комунікативний перцептивний та інтерактивний структурні компоненти. У культурі педагогічного спілкування також виділяються й функціональні компоненти, а саме: когнітивний (пізнання іншого і самого себе), афективний (забезпечення формування і розвиток емоційних станів людини у всіх ситуаціях педагогічного спілкування), регулятивний (організація спільної діяльності учнів, формування й розвиток міжособистісних стосунків між ними).

Водночас Р. Фатихова виділяє види культури педагогічного спілкування (комунікативна, міжособистісної взаємодії, сприймання і розуміння іншої людини) [14].

Досліджуючи культуру спілкування педагога, Д. Балдинюк розглядає її як систему. У структурі цієї системи він виділяє цілеспрямовану і реалізуючи підсистеми суб'єкта спілкування, які складаються з блоків мотивації, орієнтації, виконання, регуляції й зворотного зв'язку. Кожний із блоків, як наголошує

Д. Балдинюк, це складна функціональна система, яка має подвійну спрямованість (на іншого та на себе як "іншого"). Перших два блоки забезпечують функціонування ціле спрямовуючої підсистеми, а інші – реалізуючої підсистеми [2].

Т. Чмут наголошує, що культура спілкування – складова частина культури людини та має два компоненти (моральна й психологічна культури). Моральна культура проявляється в діях та вчинках людей у відповідності з їх потребами, інтересами, ідеалами, цілями. Ця культура виступає як єдність моральної свідомості та відповідної поведінки людини. Психологічна культура, як підкреслює Т. Чмут, включає психологічні знання та вміння (розпізнавати психологію співрозмовників; адекватно, емоційно реагувати на їхні дії та поведінку; вибирати у ставленні до кожного такі способи і засоби спілкування, які б не розходились з мораллю, відповідали б індивідуальним особливостям людей) [16].

На нашу думку, доцільним є й аналіз досліджень з проблеми психологічної культури педагога. Так, О. Созонюк, доводить, що одним із

видів цієї культури є культура спілкування. Компонентами її є наступні: гуманістично-мотиваційний (потреба в новій психологічній інформації у спілкуванні з психологічно освіченими людьми), когнітивно-психологічний (здатність до пошуку та обговорення наукової психологічної інформації), ціле особистіший (здатність до систематизації фактів, доведення щоденників спостережень щодо особистісного розвитку учнів), творчо-результативний (здатність впливати на формування особистості дитини), емотивно-естетичний (психологічно культурне ставлення до особистості учня, емпатія, атракція) [11].

Доцільно, на нашу думку, проаналізувати й існуючі підходи до структури культури ділового спілкування. Так, О. Вишнеvsька в своїй роботі до складників структури цієї культури відносить наступні: набір світоглядних позицій, які формуються під впливом наукової інформації; система ідейних переконань; готовність керуватись засвоєними ідеями у ділових стосунках; діяльнісно-процесуальне втілення знань, умінь, навичок ділової культури особистості (поведінка, стосунки, спілкування); імідж ділової людини (зовнішній вигляд, костюм, культура мовлення, манери, тон, стиль життя, міміка, пантоміміка); почуттєво-естетичний, який об'єднує в собі внутрішні позитивні наміри і зовнішнє (приємне) вираження у формі відповідної поведінки [3].

Результатом теоретичного осмислення проблеми, аналізу філософських, соціальних, лінгвістичних, психолого-педагогічних концепцій культури, стало розуміння О. Рембач культури ділового спілкування як професійно-інтегральної динамічної характеристики особистості, яка визначає здатність до ефективного спілкування в контексті професійної взаємодії. Культура цього спілкування, як підкреслює дослідник, синтезує в собі знання, уміння, способи колективної поведінки, цінності необхідні в ситуаціях ділової взаємодії для забезпечення продуктивної професійної діяльності.

Орієнтуючись на особистісний підхід, який передбачає виділення двох взаємопов'язаних, але якісно відмінних рівнів спілкування – зовнішнього (поведінкового) і внутрішнього (ціннісного), зважаючи на прийняту в соціальній психології диференціацію комунікативної, перцептивної й інтерактивної сторін спілкування, а також враховуючи специфіку професійної діяльності фахівців у галузі міжнародної інформації О. Рембач виділяє в структурі культури ділового спілкування міжнародника-аналітика чотири взаємопов'язані компоненти: інформаційно-мовленнєвий, перцептивно-когнітивний, операційно-діяльнісний і мотиваційно-особистісний. Інформаційно-мовленнєвий компонент відображає, як підкреслює О. Рембач, комунікативно-смісловий аспект професійної взаємодії міжнародника-аналітика: використання вербальних і невербальних засобів обміну інформацією; комунікативні якості ділового

мовлення (правильність, чистоту, точність, логічність, доступність, лаконічність, доречність, етичність і дієвість); техніку підготовки та проведення публічних виступів; володіння прийомами ведення продуктивної дискусії в ситуаціях ділової взаємодії. Перцептивно-когнітивний компонент відображає функціонування процесів, що забезпечують адекватне самопізнання та розуміння мотивів, цілей, установок, соціальних і рольових позицій партнерів з ділового спілкування. Операційно-діяльнісний компонент розкриває зміст основних етапів комунікативної взаємодії, а також якості, знання та вміння, необхідні для їх виконання; типові стратегії, моделі, способи і прийоми організації, взаємодії, які дають змогу ефективно здійснювати ділове спілкування. Мотиваційно-особистісний компонент описує систему ціннісних орієнтацій і смислових установок фахівця, які визначають загальну спрямованість ділового спілкування, характер та успішність взаємодії з партнерами [8].

Тепер, вважаємо за необхідне, проаналізувати суттєві особливості підходу до розробки структури культури професійного спілкування менеджерів невиробничої сфери, який пропонує В. Лівенцова. Вона визначає цю культуру як складну інтегральну якість, що синтезує перцептивні та комунікативні вміння, де термінується професійно ціннісними орієнтаціями і визначає ефективність професійної взаємодії. Підструктурами культури професійного спілкування менеджера невиробничої сфери В. Лівенцова визначає особистісну й поведінкову (операційно-дієву). Перша з цих підструктур включає мотиваційно-ціннісні установки, професійні орієнтації менеджера, що визначають спрямованість спілкування, вибір тих чи інших способів взаємодії зі співробітниками. Поведінкова підструктура вказаної культури у дослідженні В. Лівенцової включає комунікативний, перцептивний та інтерактивний компоненти [5].

У дисертаційному дослідженні С. Амеліної культура професійного спілкування студентів вищих аграрних навчальних закладів розглядається як інтегративне явище, що складається із взаємопов'язаних компонентів та потребує системного підходу до її формування. На основі аналізу феномену вказаної культури як інтегративного явища, дослідниця визначає її компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-пізнавальний, морально-виховний, емоційно-почуттєвий, операційно-діяльнісний, мовно-мовленнєвий. Мотиваційно-ціннісний компонент, як підкреслює С. Амеліна, характеризується інтересом до формування культури професійного спілкування, бажанням до постійного самовдосконалення, зацікавленістю у взаємодії з опонентом, орієнтацією на співпрацю при вирішенні проблемних професійних питань, сформованістю системи ціннісних орієнтацій у професійній взаємодії. Когнітивно-пізнавальний компонент, у дослідженні С. Амеліної, включає систему знань про сутність, культуру й особливості професійного спілкування, психологію міжособистісних взаємин і

психологічні особливості людей; розвиток умінь орієнтації в інформаційному просторі у пошуку матеріалу для самовдосконалення з метою підвищення рівня культури професійного спілкування. Морально-духовний компонент включає таке як дотримання загальнолюдських моральних принципів і норм, гуманізацію ставлення до опонента, готовність до духовної взаємодії. Емоційно-вольовий компонент передбачає толерантність, здатність до самоконтролю і подолання агресивності. Операційно-діяльнісний компонент у дослідженні С. Амеліної характеризується комунікативно-технологічними уміннями, ініціативністю й активною позицією в професійному спілкуванні, раціональною поведінкою у різних ситуаціях спілкування.

Сформованість мовно-мовленнєвого компонента, підкреслює дослідниця, виражається в умінні правильно, стисло, точно й логічно висловлювати Свої думки, володіти мовленнєвим етикетом, обсяг загального та термінологічного словника, словниковий запас, адекватність висловлювання, дотримання мовних норм (граматичних, лексичних, стилістичних) [1].

З огляду на завдання нашої роботи вважаємо за необхідне проаналізувати дисертаційне дослідження І. І. Скліяра. У цій роботі культура професійного спілкування керівника включає такі компоненти: особисті якості та техніку (стиль спілкування). До структури вказаної техніки дослідник відносить вирішені ним: комунікативні вміння (приймати, переробляти, передавати і зберігати професійно значущу інформацію; адекватно сприймати партнера зі спілкування; формувати стиль і практику спілкування, які відповідають особистісним параметрам суб'єктів, що взаємодіють; розвивати міжособистісні стосунки з підлеглими і колегами; налагоджувати емоційний контакт) [10].

Цікавим, на нашу думку, є й дослідження С. Хаджирадевої. До структури культури мовленнєвого спілкування вона включає: правильність мовлення, його комунікативну доцільність (оцінка відповідності мовлення того, хто говорить* мовленнєвій ситуації), комунікативні якості мовлення (точність, виразність, багатство, мелодійність, ясність), мовленнєвий етикет (лексичний набір формул мовленнєвого етикету, "розгортання" формул мовленнєвого етикету шляхом звернень і мотивації; правила і норми використання невербальних засобів спілкування в комунікативній діяльності), невербальні засоби спілкування (пара лінгвістичні, екстралінгвістичні, невербальна поведінка) [15].

З метою розробки структури культури професійного спілкування фахівців економічного профілю, на нашу думку, доцільно проаналізувати й дослідження з проблеми формування комунікативної культури майбутніх фахівців. Так, наприклад, В. Соколова розглядає цю культуру як базовий компонент культури особистості і визначає її як сукупність умінь й навичок у галузі застосування засобів спілкування і законів міжособистісної взаємодії,

які сприяють взаєморозумінню, ефективному вирішенню задач спілкування і законів міжособистісної взаємодії, які сприяють взаєморозумінню, ефективному вирішенню задач спілкування [12].

У дослідженні В. Полторацької вказана культура до своєї структури включає наступні: гуманістична спрямованість особистості вчителя, знання основ теорії педагогічного спілкування (методологія та сутність педагогічного спілкування, його структура; стилі спілкування; творчі підходи до рішення комунікативних задач; діагностика культури професійного спілкування), комунікативно-творчі здібності й вміння (інтелектуально-логічні й емоційно-евристичні), характер й результативність спілкування в конкретній навчально-виховній роботі. Інтелектуально-логічні здібності В. Полторацька розглядає як здібність у різних ситуаціях займати адекватну позицію; здібність до емпатії; рефлексивність; здібність вести діалог; здібність співробітничати у спільній творчій Діяльності з учнями; здібність адекватно оцінювати, засвоювати і використовувати досвід інших; здібність доводити, впевнювати, переконувати; педагогічний оптимізм; педагогічний такт; здібність моделювати спілкування. До складу емоційно-евристичних здібностей й умінь В. Полторацька включає ;і товариськість,розвинену перцепцію; педагогічний артистизм; емоційну стійкість;яскравий прояв почуттів; індивідуальну чарівність; здібність привертати до себе увагу; здібність до педагогічної спостережливості; розвинуте почуття гумору [7].

У дисертаційному дослідженні І. Тимченко комунікативна культура педагога має два компоненти (мовленнєва культура й культура спілкування). Мовленнєва культура, на думку І. Тимченко, є інструментом самореалізації особистості в контактах з іншими людьми. Цей компонент включає такі елементи: ознайомлення зі всіма мовленнєвими шарами (фонетикою, лексикою, граматикою),оволодіння різними мовленнєвими засобами виразності(фонетичними, лексичними), розвиток усного та письмового мовлення, постійне збагачення словникового запасу. Другий із компонентів, який в комунікативній культурі педагога вирізняє І. Тимченко, до свого складу включає: уміння створювати приємний клімат спілкування і гарне враження про себе, використання прийомів розрядки негативних емоцій, уміння захищатись від некоректних співрозмовників, постановку питань і відповідей на них, техніку заперечення доказів, уміння уважно слухати, використання безконфліктного спілкування зі співрозмовником [13].

Цікавий науково обґрунтований підхід до вирізнення компонентів комунікативної культури фахівця пропонує А. Мудрик. Це, перш за все, перцептивні здібності, вміння та вільне володіння мовленням (великий запас слів; образне й вірне вираження думок; точне сприймання усного слова і точне відображення ідей партнерів своїми словами; уміння виділяти найбільш суттєве з того, що почуто; коректна постановка питань; коротке й чітке формулювання відповідей на питання партнерів; логічність побудови й

викладу висловлювання).

Одним із компонентів комунікативної культури у дослідженні А. Мудрика і певні соціальні установки (ставлення до партнера зі спілкування як до мети, а не як засобу досягнення власного благополуччя, інтерес до самого процесу спілкування і співробітництва, а не тільки до їх результату; уміння слухати та проявляти терпимість до ідей та недоліків партнера; у співробітництві та спілкуванні не тільки щось отримувати самому, але як можна більше давати іншим). У окремий компонент досліджуваного виду культури учений об'єднує комунікативні вміння фахівця (установлювати контакти з бажаними необхідними з точки зору справи партнерами; створювати ситуації співробітництва або спілкування з конкретними людьми; знаходити теми для розмови у різних випадках; вибирати адекватні Способи взаємодії у діловому чи емоційному спілкуванні, груповому чи колективному співробітництві).

А. Мудрик підкреслює, що розвиток комунікативної культури особистості зумовлюється розвитком її психічних якостей, мовлення, мислення, специфічних соціальних установок і комунікативних умінь.

Водночас дослідник говорить, що під час аналізу сформованості комунікативної культури особистості слід враховувати особливості мислення, що виражаються в умінні не лише вирішувати проблеми, знаходити їх вирішення, включати- часткові проблеми у більш загальні; концентруватись на тій меті; яка повинна бути досягнута в процесі співробітництва, що буде сприяти спілкуванню в різних ситуаціях, співробітництву в різних видах діяльності [6].

Результати проведеного аналізу наукових робіт з проблем культури професійного спілкування та комунікативної культури фахівців дозволяють нам вирізнити компоненти культури професійного спілкування майбутніх фахівців економічного профілю.

До цих компонентів відносимо наступні:

– мотиваційний: прагнення оволодіти культурою професійного спілкування; зацікавленість у спілкуванні з партнерами; доброзичливість у ставленні до нього;

– когнітивний: володіння знаннями про сутність професійного спілкування та його культуру;

– емоційний: володіння технікою психофізичної саморегуляції; дотримання в ситуаціях професійного спілкування адекватної позиції;

– діяльнісний: володіння системою професійних комунікативних умінь (мовленнєвого спілкування, використання невербальних засобів спілкування, соціальною перцепцією, створення творчого самопочуття, самопрезентації).

Таким є наш підхід до розробки структури культури професійного спілкування фахівців економічного профілю.

Викорстана література:

1. *Амеліна С.* Теоретико-методичні основи формування культури професійного спілкування студентів вищих аграрних навчальних закладів : дис. ... док-ра пед. наук: 13.00.04. / Амеліна Світлана Миколаївна ; Запорізький обласний ін-т післядипломної педагогічної освіти. – Запоріжжя, 2007. – 423 с.
2. *Балдинюк Д. И.* Системное исследование культуры общения педагога (педагогический аспект) : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / Балдинюк Дмитро Іванович; Київський держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 1989. – 20 с.
3. *Вишневецька О. О.* Педагогічні умови формування ділової культури студентів бізнес коледжу в системі соціалізації особистості : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. / О. О. Вишневецька; Харківський національний університет ім. В. Н. Карабіна. – Харків, 2002. – 202 с.
4. *Комарова І. І.* Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Комарова Інна Іванівна ; Вінницький держ. педагогічний ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця; 2000. – 189 с.
5. *Лівенцова В. А.* Формування культури професійного спілкування у майбутніх менеджерів не виробничої сфери : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Лівенцова Вікторія Анатоліївна ; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2002. – 20 с.
6. *Мудрик А. В.* Общение как педагогическая категория, психолого-педагогические проблемы общения / под ред. А. А. БОДХалева. – М. : АПН СССР НИИОП, 1979. – С. 8-17.
7. *Полторацька В. В.* Формування комунікативної культури майбутнього вчителя; в процесі його професійно-педагогічної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Полторацька Вікторія Володимирівна ; Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 1997. – 23 с.
8. *Рембач О. О.* Формування культури ділового спілкування майбутніх міжнародників-аналітиків у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Рембач Ольга Олександрівна ; Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2005. – 20 с.
9. *Рябушко С. О.* Формування культури педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови : дис. канд. ... пед. наук : 13.00.04 / Рябушко Світлана Олексіївна ; Ізмаїльський держ. педагогічний ін-т. – Ізмаїл, 1999. – 173 с.
10. *Скляр П. П.* Профессиональное общение руководителя: содержание, структура и пути его развития ; дис. канд. психол. наук : 19.00.05, 19.00.11. – М., 1993. – 173 с.
11. *Созонюк О. С.* Детермінанти розвитку психологічної культури вчителя початкової школи : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. / Созонюк Олена Сергіївна ; Інститут педагогіки та психології професійної освіти. – Київ, 2000. – 198 с.
12. *Соколова В. В.* Культура речи и культура обучения / В. В. Соколова. – М. : Просвещение, 1995. – 192 с.
13. *Тимченко І. І.* Формування комунікативної, культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.04. / І. Д. Тимченко ; Харківський державний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2001. – 20 с.
14. *Фатыхова Р. М.* Культура педагогического общения и ее формирование у будущего учителя. – Уфа : Баш. гос. пед. ун-т; 2000, – 164 с.
15. *Хаджирадева С. К.* Методика формирования культуры речевого обучения у детей старшего дошкольного возраста : дис. ... канд. педагог, наук.: 13.00.02. / С. К. Хаджирадева. – Одеса, 1996. – 217 с.
16. *Чмут Т. К.* Культура спілкування : навч. посіб. / Т. К. Чмут ; Хмельницький ін-т регіонального управління та права. – 2 вид. – Хмельницький : ХЗРП, 1999. – 389 с.

Кривич Н. Ф. Структура культури професійного спілкування спеціаліста економічного профіля.

Стаття посвячена вопросам подготовки современного экономиста. Обосновано, что он должен иметь не только специальные знания, умения и навыки, но и высокий уровень профессиональной культуры. Освещены компоненты структуры культуры профессионального общения специалиста экономического профиля.

Ключевые слова: структура культуры профессионального общения, профессиональная подготовка экономиста, культура, компоненты культуры педагогического общения, специалист экономического профиля.

KRIVICH N. Structure of professional communicative culture of economic experts

Article posvyaschena Question training of sovremennoho economist. Obosnovano, that on dolzhen SPECIAL ymet not only knowledge, ability and navyky, but i Highest Level professyonalnoy culture. Components Osvescheny structure culture of professional communication specialist Ekonomicheskije profiles.

Keywords: structure culture of professional communication, professyonalnaya Preparation economist, culture, culture Components pedagogical communication, Specialist Ekonomicheskije profiles.

Кучменко О. Б.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ГУМАНІЗАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА В ОПТИМІЗАЦІЇ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ВУЗІ

У статті розглядають питання щодо гуманізації та оптимізації біологічної освіти, яка пов'язана з формуванням особистості майбутнього професіонала психолога.

Ключові слова: гуманізація, гуманітаризація, оптимізація, інформатизація.

За роки педагогічної практики склалася система поглядів, яка відбиває певний спосіб розуміння викладання дисциплін біологічного циклу у вузі за спеціальністю “Психологія”. На наш погляд, доцільно розглянути модуль навчання і викладання цих дисциплін на основі використання гуманітарного потенціалу навчальних предметів. Як засвідчує практика, саме такий підхід говорить про його доречність. Подібне викладання вимагає наявності і взаємодію трьох наступних компонентів: гуманізації, гуманітаризації і інформатизації.

Метою роботи є вивчення можливості оптимізації та гуманітаризації навчального процесу з використанням інформаційно-комунікативних технологій, які б сприяли формуванню мотиваційної сфери особистості студентів-психологів під час викладання дисциплін біологічного циклу.

Зростання ролі освіти у сучасній соціально-економічній ситуації призводить до того, що поряд з традиційними функціями педагога в умовах модернізації освіти актуалізуються такі професійні функції, як прогнозування, проектування і організація змістовної і процесуальної сторін освіти та соціокультурного середовища. У цей час у значній мірі стають на порядок денний комунікативні функції (діалогічність, соціальне партнерство). При переході до інформаційного суспільства, для якого характерною ознакою є постійне зростання обсягів знань, більш важливим